

hun kielzog een nieuwe middenklasse, die uit het technische en administratieve kader van fabrieken en ondernemingen en uit hogere ambtenaren en beoefenaren van vrije beroepen bestond. Welgestelden bezaten buitenplaatsen, waar zij zich gedurende enkele maanden per jaar terugtrokken. Voor de nieuw ontstane middenklasse was het bezitten van een tweede huis buiten de stad financieel niet mogelijk. Door handige zakenlieden werd op deze situatie ingespeeld. Zij brachten natuurlijke terreinen, gelegen in de buurt van spoor- of tramlijnen, in exploitatie tot villaparken. Zo werd het wel mogelijk voor mensen om 'buiten' te wonen, als de welgestelden, en in de stad te werken; de eerste forenzen.

Het samengestelde begrip villa-park had tot doel de suggestie te wekken van een pastoraal landschap, waarin versholven tussen het groen, verspreid villa's lagen, die elk voor zich een eigen wereld vormden. De aanleg van een villapark moest 'natuurlijk' zijn. Hiervoor waren twee redenen. In de eerste plaats moest het villapark in het landschappelijke karakter van de omgeving passen, en in de tweede plaats moest het de stedeling, die de stad verliet voor 'natuur', deze natuur ook bieden. Het meest voor de hand liggende model voor deze natuurlijk aangelegde villaparken was het Engelse landschapspark. Dit was het enige planologische type dat zijn waarde bewezen had bij grootschalige landschappelijke inrichtingen. In feite werden vele villaparken gesticht op voormalige buitenplaatsen die vaak al in de Engelse landschapsstijl waren aangelegd. In Engeland waar de industriële ontwikkeling zich het eerst voordeed, was de trek naar buiten ook het eerst zichtbaar. Door de ontwikkeling van het spoorwegnet, werd het mogelijk om permanent buiten de stad waar men werkte, te wonen. Zo ontstonden in Engeland de eerste villaparken. Daar zowel de aanleg van de villaparken als de architectuur van de huizen hierin van grote invloed waren op de ontwikkeling van de villaparken en villa's in Nederland, beschrijft De Haan deze Engelse invloed uitvoerig.

Over het fenomeen villaparken wordt in *Villaparken in Nederland* voor het eerst uitgebreid geschreven. Bovendien is dit mooi uitgegeven boek zeer de moeite waard voor diegenen die geïnteresseerd zijn in de ontwikkeling van Bloemendaal en haar omgeving, mede gezien de vele illustraties.

D. S. v.d. W.

J. de Haan; *Villaparken in Nederland; Een onderzoek aan de hand van het villapark Duin en Daal te Bloemendaal 1897-1940* Schuyt en Co. c.v. Haarlem 1986; 190 pagina's, 237 zwart-wit afbeeldingen, prijs f 45,-

Villaparken in Den Haag

DEIRDRE VAN SCHAARDENBURG-VAN DER WOUDE

Het is 75 jaar geleden dat de gemeenteraad van Den Haag op 21 juni 1911 besloot tot het aanleggen van 'Het Klattepark', een villapark. De gemeente bezat zelf de grond hiervoor, welke gelegen was buiten de bebouwde kom van Den Haag, tussen de Pompstationsweg en de Klatteweg.

Dit Klattepark was niet het eerste villapark dat in Den Haag ontwikkeld werd. Echter de andere waren door particuliere ondernemingen ontwikkeld, zoals het Van Stolkpark en het villapark Zorgvliet, gelegen aan weerszijden van de Scheveningseweg.

Deze drie villaparken waren alle drie aangelegd op terreinen die destijds nog ver buiten de bebouwde kom van Den Haag lagen, in het duingebied tussen Den Haag en Scheveningen. De duingrond was hier kaal en onbebouwd, slechts hier en daar waren er kleine aardappelveldjes van Scheveningse vissers. Vandaar dat de prijs voor deze grond waarschijnlijk niet erg hoog was.

Hoewel deze villaparken wel op een afstand van de stad lagen, waren ze hier toch niet geïsoleerd van de stad. Aangezien Scheveningen als badplaats een steeds drukker bezocht oord werd, nam het verkeer tussen Den Haag en Scheveningen toe en gingen er steeds meer paardentrams rijden. Daar de villaparken dicht bij deze tramlijnen waren gesitueerd, konden de bewoners van de villaparken zowel Scheveningen als Den Haag gemakkelijk en binnen afzienbare tijd bereiken.

De bewoners van villaparken behoorden tot het zeer welvarende deel van de bevolking van Den Haag. Door het opleven van de economie in de loop van de 19de eeuw, kon een grotere groep mensen dan alleen de adel, waaronder vele grootgrondbezitters, over een aanzienlijke hoeveelheid geld beschikken. Daar vele leden van de adel, de elite,

Klattepark; dubbele villa hoek Klatteweg/Violenweg

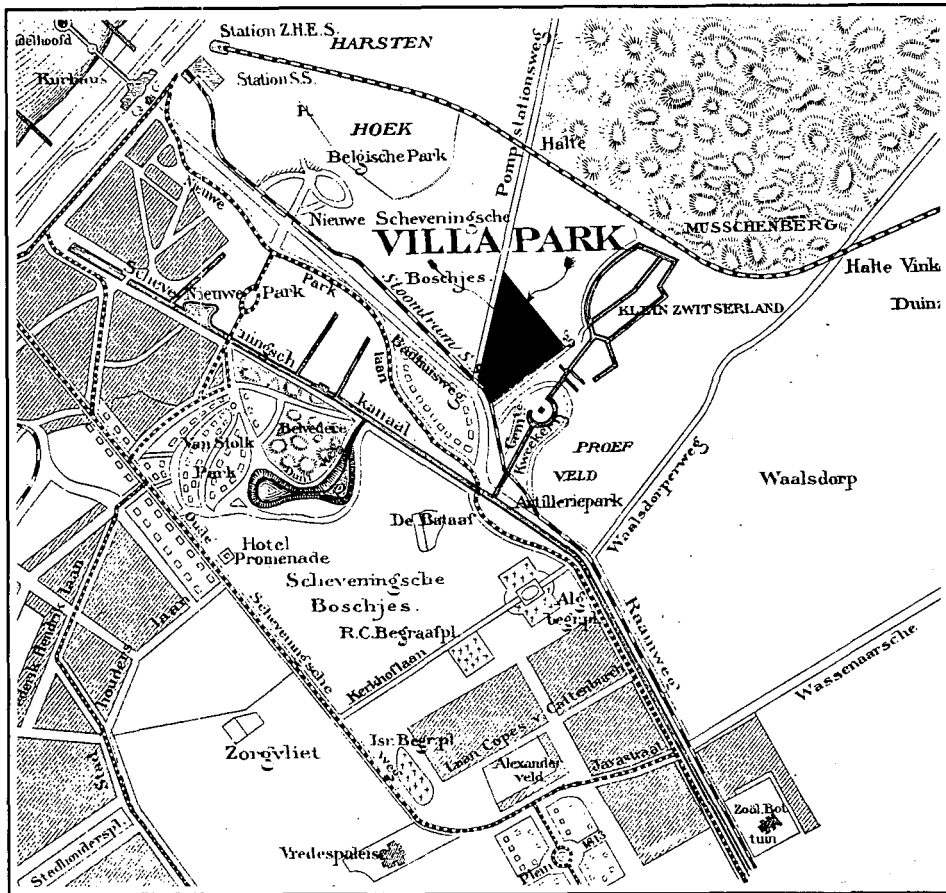
op buitenplaatsen woonden (o.a. aan de Amstel en aan de Vecht gelegen), werd in navolging hiervan een huis op het platteland een statussymbool voor de welvarende mensen die niet tot de adel behoorden.

BUITENPLAATS WERD TE DUUR

Het aanschaffen van een buitenplaats kon deze groep mensen zich waarschijnlijk niet permitteren. Bovendien konden zij zich niet al te ver en afgezonderd van een stad vestigen, waarvan zij voor hun werk, en dus hun inkomen, afhankelijk waren.

Klattepark; villa hoek Klatteweg/Duinroosweg, detail zijde Duinroosweg.

Ligging van het Klattepark

De buitenplaats was dus voor hen een onbereikbaar ideaal. Het villapark bood echter uitkomst. Villaparken lagen meestal niet zo afgezonderd van de steden als de buitenplaatsen, daar zij vaak in de buurt van tramhaltes of spoorwegstations werden ontwikkeld. Men kon in de villaparken stukken grond kopen van zodanige grootte als financieel mogelijk was. Door een parkachtig aanleg van de villaparken hadden de bewoners de illusie 'buiten' te wonen. Het benoemen van de woonhuizen als villa's, had ook te maken met deze illusie. Zo noemt men in Italië het geheel van een groot stuk grond met een daarin gelegen gebouw een villa. Behalve het navolgen van de buitenplaatsen van de adel, waren er nog andere factoren welke een rol speelden bij het wegtrekken van welgestelden uit de steden naar de villaparken. Eén hiervan was de plotselinge bevolkingstoename in de steden. Door verschillende landbouwcrises trok na 1870 de plattelandsbevolking in grote getale naar de grote steden om daar werk te zoeken. Door deze plotselinge bevolkingstoename in de steden, kon er niet voor voldoende huisvesting worden gezorgd. Vandaar dat de arbeiders van de meest erbarmelijke ruimte een woning maakten. Door het ontbreken van goede hygiënische sanitaire voorzieningen en riolen waren de dicht bevolkte arbeiderswijken een bron van infectie. Vele cholera-epidemieën teisterden deze wijken, maar vormden ook voor andere delen van de steden een groot gevaar.

FRISSE LUCHT

Langzamerhand realiseerde men zich dat het wonen in de stad niet goed voor de gezondheid was. Dit in tegenstelling tot het wonen buiten de stad, waar men aan de frisse lucht zelfs een genezende werking toekeende. Bovendien kreeg men in die tijd waardering voor de natuur, het ongecultiveerde land. Het bovengenoemde leidde er eveneens toe, dat mensen die het zich konden veroorloven, uit de stad wegtrokken naar de villaparken.

VOORAL IN DEN HAAG

Spoorwegen en tramwegen hadden inmiddels een zeer uitgebreid netwerk ontwikkeld tussen de steden en dorpen onderling. Hierdoor werd het wonen buiten de steden ook voor hen mogelijk, die dagelijks in de stad moesten zijn. Zo werden er in de periode tussen 1870 en 1930 verschillende villaparken in Den Haag aangelegd, evenals elders in Nederland. Opvallend is echter wel dat Den Haag veel meer villaparken telt dan andere steden. Den Haag was een stad met grote aantrekkingskracht. Deze kwam voort uit een aantal factoren. Allereerst was de ligging van de stad zeer gunstig. Vlakbij de zee en omgeven door duinen, bos en weilanden. De mooie ligging temidden van een afwisselende natuur werd in de 19de eeuw gewaardeerd. Bovendien had Den Haag op zeer korte afstand een badplaats, Scheveningen.

Ook wat betreft de gezondheid had Den Haag door haar hoge ligging op zandgrond een goede reputatie.

Bovendien waren de belastingen in Den Haag, in vergelijking met die van andere grote steden als Amsterdam en Rotterdam, aanzienlijk lager. Door de relatief lage belastingen en doordat de woningbouw op de zandgronden betrekkelijk goedkoop was, vestigden vele welgestelden zich in Den Haag. Deze groep mensen, samen met de vele ambtenaren, die de stad telde drukte op Den Haag al snel een bepaald stempel van een gegoede, deftige stad.

ENGELAND

Eerder al dan in Nederland werden er in Engeland villaparken aangelegd. In de eerste helft van de 19de eeuw ging men in Engeland parken aanleggen waarin meerdere huizen, villa's, werden gebouwd om een deel van de aanlegkosten van het park terug te verdienen. Dit idee om een park met villa's te bebouwen waaide over naar Nederland. Hier werd het echter op veel kleinere schaal uitgevoerd. De parken werden tot plantsoenen teruggebracht.

Onder een villapark werd in Nederland verstaan, een woonwijk, bestaande uit vrijstaande huizen op redelijk grote kavels ($\pm 1500 \text{ m}^2$), welke door bomen en struiken van elkaar gescheiden waren. De wegen waren in een villapark enigszins gebogen aangelegd, met aan weerszijden brede stroken groen, afwisselend bestaande uit bomen, struiken, bloemperken en gras. Hiermee trachtte men de wijk een parkachtig aanzien te geven.

Dat in Nederland in de villaparken niet zo heel grote villa's werden gebouwd, is nu alleen maar gunstig te noemen, omdat de huizen nu nog, zoals in het Klattepark, zeer goed bewoonbaar zijn. Vandaar dat de wijk haar woonkarakter heeft kunnen behouden. Dit in tegenstelling tot het oudste villapark van Den Haag, het Van Stolkpark. Hier zijn vele villa's zo groot dat ze thans dienst doen als kantoor, hetgeen het eens zo vreedzame woonkarakter van deze wijk aangetast heeft. De percelen in het Klattepark zijn destijds door de Gemeente in erfpacht uitgegeven voor de duur van 75 jaar. Binnenkort zullen de eerste erfpachtscontracten verlopen.

De gemeente Den Haag, eigenaresse van de grond, heeft dan weer het volle recht over de grond. In principe mag zij dan tegen vergoeding van de waarde van de huizen aan de erfpachters deze huizen laten afbreken en het terrein hierna een nieuwe bestemming geven. Het erfpachtscontract kan zij echter ook verlengen.

Het is aannemelijk te verwachten dat de gemeente dit erfpachtsrecht zal verlengen. Want het is één van de weinige wijken waarvan het oorspronkelijk karakter, een villapark, niet veranderd is. Daar de villa's in dit Klattepark nog steeds zeer gezochte woningen zijn, zal het woonkarakter ook in de komende jaren, indien de gemeente het erfpachtsrecht verlengt, niet verloren gaan.